

Bělka, Luboš

Egitský klášter v Burjatsku a jeho socha Santalového Buddha

In: Bělka, Luboš. *Buddha a jeho zobrazování*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013, pp. 21-38

ISBN 978-80-210-6545-1; ISBN 978-80-210-6548-2 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128591>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

2. Egitský klášter v Burjatsku a jeho socha Santalového Buddha

Nejsevernější výspa rozšíření tibetského buddhismu se nachází na území současné Republiky Burjatsko v jihovýchodní Sibiři okolo jezera Bajkal. Od roku 1717 sem přicházeli mniši tradice Gelugpa, aby zde šířili náboženství, které mělo nahradit původní šamanismus. Toto nové náboženství, tibetská odnož buddhismu se v Burjatsku střetávalo nejenom se zmíněným šamanismem, ale také postupně ze západu a severu se šířícím pravoslavím. Potenciální náboženský konflikt se podařilo víceméně utlumit poněkud

Obr. 4 – Mapa zachycující hlavní místa vztahující se k dějinám sochy Zandan Žú: Kaušámbi; Srávastí, Chotan, Liang-čou, Čang-an, Peking, Wu-tchaj-šan a Egitský klášter.

paradoxním spojenectvím buddhismu s pravoslávím, přičemž společným nepřítelem se stal šamanismus. Vztah mezi oběma dominantními náboženstvími byl později kodifikován zákony a až do poloviny třicátých let 20. století, kdy došlo k radikální likvidaci všech náboženství v SSSR, byl charakterizován tolerancí a byl víceméně nekonfliktní. Tibetský buddhismus byl v Burjatsku *de facto* státním náboženstvím a Ruská říše ho chápala jako tradiční etnické náboženství Mongolům příbuzných Burjatů. Hlavní příčinou tohoto „náboženského soužití“ byl geopolitický zájem Ruska na stabilitě jižní hranice s Mongolskem, do roku 1912 obsazeným Čínou. Zajímavým způsobem do nábožensko-politického dění na rusko-mongolském (čínském) pomezí vstoupila socha Santalového Buddha, zde nazývaná Zandan Žú. Nejnovější historie sochy je těsně propojená s Egitským klášteřem, tedy jednou z burjatských buddhistických edukačních institucí.

Egitský klášter se nachází asi 230 kilometrů severovýchodně od hlavního města Burjatska Ulan-Ude. Datum vzniku kláštera není přesně známo. Podle jednoho pramene to bylo v letech 1824 až 1826.²³ Jiné prameny uvádějí jako datum založení kláštera rok 1820²⁴ nebo 1826.²⁵ Výstavba kláštera byla oficiálně schválena rozhodnutím irkutského gubernátora z 5. května 1831.²⁶ Každá buddhistická sakrální a kultovní stavba v Burjatsku musela totiž být zvláštním výnosem schválena a výstavba bez příslušného povolení úřadů byla protizákonná. Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného devět mnichů s vysokými stupni gelong (tib. *dge slong*) a gecchül (tib. *dge cchul*) a jednoho chuvaraka (bur., novice), celkový schválený počet duchovních, „státních lamů“, byl tedy jedenáct. Tato kvóta představovala zvláštní kategorii mnichů, kteří požívali zvláštní výhody a úlevy, tj. neplatili např. daně, pobírali státní plat a skládali zvláštní slib. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 1820 příslušných věřících.²⁷ Nacházel se zde i chrám, bur. *Dujnchor sume* (tib. Dünkhor /*dus 'khor/*) dedikovaný tantrickému božstvu Kola času Kálačakra s astrologickou školou (bur. *zurhaj*). V klášteře se také pravidelně pořádal rituální tanec čam.²⁸ Egitský klášter je v ruské literatuře často nazýván *Egítuevskij*, či *Egitskoj*. Nacházel se poblíž vesnice Egita v údolí řeky Udy.

23 Galdanova Galina R. et al., *Lamaizm v Burjatii. Struktura i social'naja rol' kul'tovoj sistěmy*, Novosibirsk: Nauka 1983, s. 44.

24 Vaškevič Vladimir, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*, Sankt-Petěrburg: Tipografija Ministerstva Vnutrennych Děl 1885, s. 143.

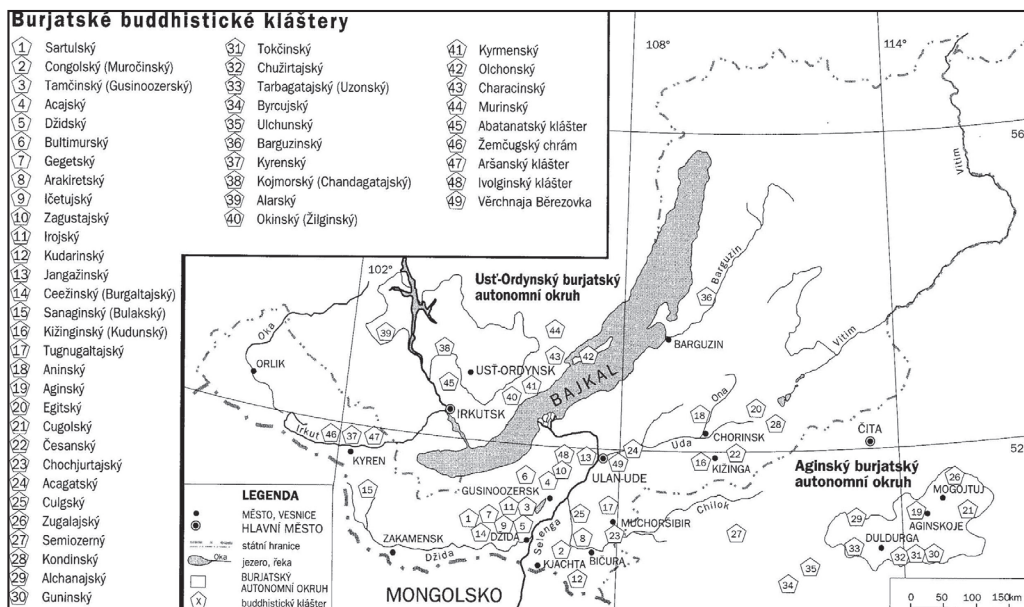
25 Baradijn Bazar B., „Buddijskije monastyri“, in: *Orient. Al'manach, vypusk 1*, Sankt-Petěrburg 1992, s. 81; podrobnější studie o stavební historii Egitského kláštera viz Žamsujeva Darima S., „K istorii Egitujskogo dacana“, *Legšed* 2/4, 1999, s. 29–34.

26 Mitypova G. S., *Acagatskij dacan. 1825–1937. Istorija, sobytija i ljudi*, Ulan-Ude: Fond Agvana Doržijeva 1995, s. 5.

27 Vaškevič Vladimir, *Lamaity ...*, s. 143.

28 Galdanova Galina R. et al., *Lamaizm v Burjatii*, s. 216.

2. Egitský klášter v Burjatsku a jeho socha Santalového Buddha

Obr. 5 – Mapa burjatských klášterů.

Poprvé publikováno v: Bělka Luboš, *Tibetský buddhismus v Burjatsku*, Brno: Masarykova univerzita 2001, s. 127.

Obr. 6 – Původní Egitský klášter. Pohled na hlavní chrám ze západu, počátek 20. století. Archiv lamy Danzana Samajeva, publikováno se souhlasem.

Obr. 7 – Původní Egitský klášter. Pohled na hlavní chrám z jihu, počátek 20. století (?), výjev z předvádění náboženského rituálního tance čam.

Archiv lamy Danzana Samajeva, publikováno se souhlasem.

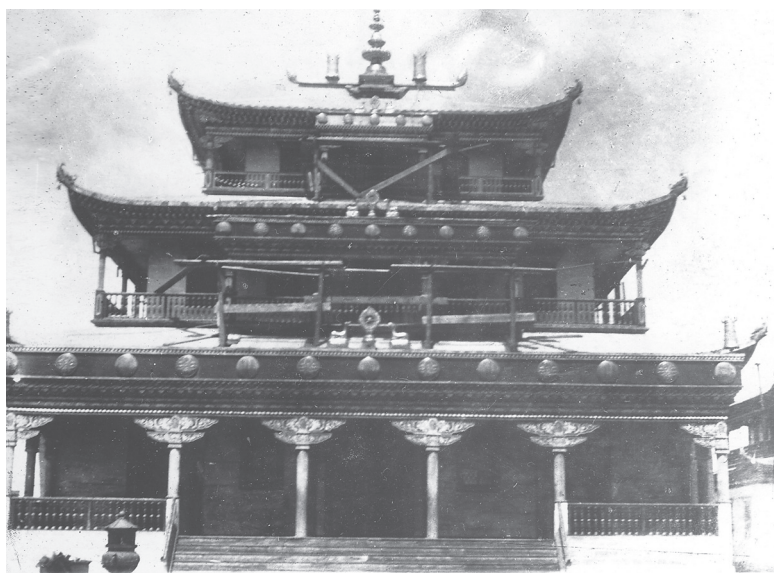
Obr. 8 – Původní Egitský klášter. Pohled na klášterní komplex, hlavní chrám z jihovýchodu, počátek 20. století.

Archiv lamy Danzana Samajeva, publikováno se souhlasem.

Obr. 9 – Původní Egitský klášter. Pohled na klášterní komplex, hlavní chrám z jihovýchodu, počátek 20. století.

Archiv lamy Danzana Samajeva, publikováno se souhlasem.

Obr. 10 – Původní Egitský klášter. Pohled na hlavní chrám z jihu, 1927, snímek byl pořízen expedicí Burjatského vědeckého výboru (rus. Burjatskij učonnij komitět) .

Archiv lamy Danzana Samajeva, publikováno se souhlasem.

Koncem třicátých let 20. století byl klášter bolševiky zničen a teprve na přelomu osmdesátých a devadesátých let byl na původním místě částečně obnoven. Nejedná se však o stavební a institucionální rekonstrukci původního kláštera; nynější klášter není tak honosný a rozsáhlý jako byl původní a společenství buddhistů, sangha, též nekopíruje společenství původní.

Obr. 11 – Současný Egivský klášter. V popředí chrám, kde je umístěna socha Zandan Žú, před ním vlevo velká stúpa a v pozadí vedlejší chrám, kde se socha provizorně nacházela na počátku devadesátých let 20. století.

Fotografie Luboš Bělka, říjen 2006.

Zřejmě největší popularitu získal Egivský klášter kvůli legendární soše Santalového Buddhy (bur. *Zandan Žú*, *Candan-žu*). Způsob, jak se socha dostala do kláštera je podivuhodný a v mnohých ohledech dodnes nejasný, respektive existuje více verzí příběhu. Totéž lze říci i o jejím dalším osudu na území Burjatska.

Obr. 12 – Socha Zandan Žú, detail tváře, Egitský klášter.
Fotografie Andrej Fukas, říjen 2006.

Obr. 13 – Socha Zandan Žú, umístění v oltářní části chrámu.
Fotografie Andrej Fukas, říjen 2006.

V době Boxerského povstání v Číně (1899 až 1901) vstoupili čínští povstalci v roce do Pekingu. Při této příležitosti bylo poškozeno mnoho budov, včetně buddhistického kláštera, kde byla umístěná asi dva metry vysoká socha Pekingského Santalového Buddha. Od tohoto momentu se odvíjela nová kapitola v historii této sochy, kapitola, která se bezprostředně dotýká událostí spojených s dějinami burjatského buddhismu ve 20. století. Podle názoru samotných Burjatů (a nejenom jich) se totiž pekingská socha od počátku minulého století nachází v držení Egitského kláštera.

Existují přinejmenším dvě verze příběhu, jak Burjati sochu Pekingského Santalového Buddha získali. První lze pracovně nazvat „čínskou variantu“, druhou pak „burjatskou“. Liší se od sebe pouze zmínkou o účasti čínských mnichů na přepravě sochy do Burjatska. Nedávno publikovaná varianta uvádí trasu přes čínskou posvátnou horu Wu-tchaj-šan²⁹ a představuje jakousi směsici obou variant, čili není vyloučeno, že by se obě verze nemohly překrývat či případně být totožné, informace jsou velmi útržkovité.

Podle první, starší a původnější, kterou lze nalézt u jednoho z předních burjatských buddhologů počátku minulého století Bazara B. Baradijna,³⁰ byla socha do Burjatska přenesena samými čínskými mnichy.³¹

Podle druhé verze, kterou publikoval soudobý sankt-petěrburgský buddhista, žák Bidiji D. Dandarona, Vladimir M. Montlevič, celou akci zorganizovali Burjati sami bez čínské pomoci. V. M. Montlevič se opírá o výpověď Borise I. Pankratova.³² Tuto variantu příběhu získání sochy podporuje i současná burjatská badatelka G. S. Žambalova. Podle jejích informátorů z terénního výzkumu v roce 1998, pořádaném v oblasti Egitského kláštera, to byli samotní místní mniši „velký lama Soržo bagša a sedmnáctiletý chuvarak Garmyn Lupil, kdo v roce 1903 relikvii z Pekingu přivezli“.³³ Podobně se o celé záležitosti vyjadřuje i současný představený tohoto kláštera širétuj A. Dašicyrevov:

„Na převozu sochy Zandan Žú z Číny se účastnil Erdenijn soržo lama Egitského kláštera a ještě několik dalších mnichů. Sochu v době Boxerského povstání v Číně koupili lamové z Egitského kláštera. Do podzimu roku 1935 byl Zandan Žú umístěn v jednom z chrámů Egitského kláštera (...) Po dobu padesáti šest let byl Zandan Žú uložen ve fondech Muzea dějin Burjatska. 25. září 1991 byla socha předána Egitskému klášteru Jeravinského rajonu Burjatské autonomní sovětské socialistické republiky. Egitský klášter je jedním z nejpoblábnějších *dacanů*. Tento *magnetismus* Egitského

29 Bachlajev Sergej A., *Egitujskij dacan*, Ulan-Ude: Izdatelstvo Burjatskogo gosuniversiteta 2004, s. 17–22.

30 Pozoruhodnou autobiografii psanou po svém zatčení pro KGB viz Baradijn Bazar B., „Avtobiografija“, in: *Orient. Al'manach, vypusk 1*, Sankt-Petěrburg 1992, s. 116–118.

31 Baradijn Bazar B., „Buddijskije monastyri“, in: *Orient. Al'manach, vypusk 1*, Sankt-Petěrburg 1992, s. 82.

32 Montlevič Vladimir M., „Sandalovoj Buddha“, *Garuda* 5/2, 1996, s. 59–62.

33 Žambalova S. G., *Profannyj i sakral'nyj miry Olchonskich Burjat (XIX–XX vv.)*, Novosibirsk: Nauka 2000, s. 245. Rok 1903 ovšem neodpovídá skutečnosti, socha se v klášteře prokazatelně nacházela od 25. ledna 1901 (viz Bachlajev Sergej A., *Egitujskij dacan*, s. 23, příloha č. 1.)

kláštera se vysvětluje tím, že se v něm nachází socha Buddha Zandan Žú, která je v Rusku buddhistickou svátostí, široce známou v celém světě.³⁴

Jako pravděpodobnější se ovšem jeví historie převozu sochy z Číny (Pekingu) do Burjatska samými Burjaty, jak je poměrně důvěryhodně popsáno ruským a sovětským sinologem B. I. Pankratovem, který v letech 1916 až 1948 žil v Číně:

„V zimě 1901 odvezli sochu z kláštera burjatští kozáci pod vedením náčelníka ruské pošty Gombojeva. Sochu položili na sáně, zamaskovali ji různými věcmi, poštovními zásilkami, proviantem atp. Převoz proběhl klidně a socha byla od konce roku 1901 umístěna v Egitském klášteře. V roce 1902 nechali egitští lamové zhotovit kovovou kopii sochy Santalového Buddha, což se později ukázalo jako velmi prozíravé opatření. Originál sochy byl ukryt na tajném místě. Po potlačení Boxerského povstání spojenými silami Anglie, Německa, Ruska, Francie a Japonska v září 1901 začalo ze strany spojenců, především Japonska,³⁵ pátrání po ztracené soše. Japonci dokonce vyslali do Egitského kláštera speciální delegaci expertů, aby zjistila skutečný stav. Burjatští lamové jim však ukázali pouze zmíněnou kovovou kopii a japonské pátrání tím neúspěšně skončilo.“³⁶

34 Dašicyrenov A., „Zandan Žuu“, *Legšed. Buddijskij naučno-populjarnyj al'manach. Priloženije No 2*, 2004, s. 14.

35 Nina Bazarovna Badlajeva, vrchní kurátorka buddhistických sbírek bývalého protináboženského muzea v Ulan-Ude, uvádí ve svém nepublikovaném rukopise o Zandan Žú, že se jednalo o čínskou, nikoliv japonskou delegaci, ale ani ona neuvádí bližší podrobnosti, zejména pak datum údajné návštěvy. Viz Badlajeva Nina Bazarovna – Badlajeva T. V., „Zandan-žuu“, nepublikovaný rukopis v ruštině, s. 2.

36 Montlevič Vladimir M., „Sandalovoj Budda“, *Garuda* 5/2, 1996, s. 59–60.

Obr. 14 – Socha Zandan Žú, umístění v oltářní části chrámu.
Fotografie Andrej Fukas, říjen 2006.

Historika o japonské inspekci v Egitském klášteře a o tom jak chytrí Burjati oklamali cizí návštěvníky kovovou kopií, se může zdát, takřikajíc přitažená za vlasy. Nemáme sice zatím žádný doklad o tom, že se zakládá na pravdě, nicméně skutečností je, že japonští badatelé první třetiny minulého století měli o Santalovém Buddhovi větší rozhled a přehled než jejich kolegové na západě. Gregory Henderson a Leon Hurvitz ve své klasické práci z roku 1956, pojednávající o moderním zkoumání čínského Santalového Buddha z Kjóta, známého jako Seirjódži Šaka uvádějí přehled studií v Japonsku na toto téma. Oba autoři uvádějí, že japonské studie byly omnoho podrobnější a vyčerpávající, než západní.³⁷ Navíc to byli právě Japonci, kdož se o osudu sochy zmiňovali dříve, než ostatní badatelé na Západě.

Další zajímavou indicií ohledně burjatské kopie egitského Zandan Žú je skutečnost, že v novém chrámu Kižinského klášteře, který patří do stejné skupiny jako Egitský klášter, byla někdy na počátku první dekády 21. století umístěná socha nápadně podobná Zandan Žú. Pozoruhodné je, že nelze zjistit téměř žádné informace ohledně jejího původu: místní mniši alespoň v roce 2006 nechtěli sdělit žádné podrobnosti a v ulan-udském historickém muzeu byli pracovníci mající na starost buddhistické památky překvapeni, že nějaká taková socha v Kižinze vůbec je...

³⁷ Henderson Gregory – Hurvitz Leon, „The Buddha of Seiryóji: New Finds and New Theory“, *Artibus Asiae* 19/1, 1956, s. 17.

Obr. 15 – Socha Zandan Žú, detail tváře, Egitský klášter.
Fotografie Andrej Fukas, říjen 2006.

Kým a proč byl vybrán zrovna Egitský klášter, jakožto místo, kam přijde nejvzácnější svátost severních buddhistů? Bylo to někdy na počátku minulého století, někdy po roce 1900 a pravděpodobně před vypuknutím Rusko-japonské války, čili v době, kdy ještě rozpory v burjatské sangze měly spíše latentní charakter. Přesto je však možné, že i toto hrálo při volbě kláštera roli.

Egitský klášter patřil k „lepšímu průměru“ burjatských monastických institucí; určitě v té době bylo minimálně pět klášterů, které byly významnější, větší a důležitější a to jak z hlediska vnitrostátního, burjatsko-ruského, tak i zahraničního.

Možná, že pro zodpovězení otázky je daleko nejdůležitější vědět, kdo a jak o celé záležitosti rozhodoval. Ani V. Montlevič ani B. Baradijn neuvádějí téměř žádná konkrétní jména účastníků či organizátorů převozu sochy z Pekingu do Burjatska, přicházejí s nimi teprve nedávno současní burjatští autoři G. S. Žambalova,³⁸ A. Dašicyrevov,³⁹

38 Žambalova S. G., *Profannyj i sakral'nyj miry ...*, s. 245.

39 Dašicyrenov A., „Zandan Žuu“..., s. 14.

a Galina Čimitdoržin.⁴⁰ Posledně jmenovaná jako jediná uvádí jméno Agvana Doržijeva. Odvolává se při tom na knihu jiného burjatského autora Regzena Erdynějeva:

„Chambo Agvan Doržijev zaslal telegram vedoucímu poštovního oddělení ruského velvyslanectví v Pekingu Najdanu (Nikolaji) Gombojevovi,⁴¹ ve kterém ho žádal o poskytnutí veškeré možné pomoci při zakoupení Zandan Žú (...) Díky neuvěřitelnému úsilí soržo-lamy Egitského kláštera Gombo Doržo Erdynějeva (Erdenijn lamchaj) [Erdenijn soržo lama] a mnoha dalších neznámých mnichů, se s nasazením života podařilo Santalového Buddhu do našeho Burjatska převést.“⁴²

Obr. 16 – Socha Zandan Žú, Egitský klášter.
Fotografie Andrej Fukas, říjen 2006.

40 Čimitdoržin Galina, „Egitujskij dacan Damčoj Ravželing i ego svjatynja“, *Legšed. Buddijskij naučno-populjarnyj al'manach. Priloženije No 2, 2004*, s. 11–13.

41 Nina B. Badlajeva, uvádí ve zmíněném rukopise na s. 3, že je možné, že Gombojev byl zetěm selenginského kupce Starceva (viz Badlajeva Nina Bazarovna – Badlajeva T. V., „Zandan-žuu“, nepublikovaný rukopis v ruštině).

42 Čimitdoržin Galina, „Egitujskij dacan Damčoj Ravželing ...“, s. 13.

Jestliže bylo angažmá Agvana Doržijeva v celé záležitosti klíčové a od samého počátku, pak by bylo velmi zvláštní, kdyby se dále o osud nově získané sochy nezajímal. Spíše naopak, lze předpokládat, že tento mimořádně vzdělaný a zkušený mnich⁴³ měl významný vliv i na následné kroky a že jeho názor na stálé umístění Zandan Žú byl, když ne určující, tak přinejmenším nikoliv zanedbatelný. Bylo by logické, kdyby socha, vzhledem ke své vzácnosti a mimořádné hodnotě, přišla do nejvýznamnějšího burjatského kláštera, tedy do Gusinoozerského, do tzv. *chambinského dacanu*, neboli rezidenci burjatského bandido chambolamy, nejvyššího představitele buddhistického společenství, mnichů a laiků, tj. sanghy. Jenže se tak nestalo. Ale proč? Možná tomu bylo právě proto, že se jednalo o nejvýznamnější a nejznámější monastickou instituci v Burjatsku. Lze předpokládat, že právě Agvan Doržijev neměl žádný zvláštní důvod k velké publicitě okolo Zandan Žú v době, kdy okolnosti, za kterých byla socha získána, mohly být případným zdrojem mezinárodních problémů. Tvrzení Burjatů o tom, že sochu během povstání zakoupili z prostředků, které před tím – řádově se jedná spíše o měsíce, než týdny – na tento účel mezi lidem vybírali je sice často opakované, ale to ještě neznamená, že odpovídá skutečnosti a tak by mohlo být výraznou komplikací, či předmětem zpochybňování z čínské strany. Je totiž opravdu zvláštní představit si pekingské mnichy, jak v době Boxerského povstání prodávají svoji největší svátost jiným, byť spřáteleným mnichům. Představa, že prodávají sochu, která se v tomto městě nacházela od roku 1131,⁴⁴ prošla postupně množstvím chrámů, často speciálně postavených pro ni a stala se tudíž předmětem mimořádné úcty, zkrátka patřila k největším a nejslavnějším pekingským buddhistickým památkám, je poněkud zvláštní až absurdní.

Ale zpět k recentní historii egitského Zandan Žú. Převoz sochy v době likvidace kláštera ve třicátých letech z Egitského kláštera do Ulan-Ude je taktéž nejasný. Podle N. L. Žukovské⁴⁵ se na její záchraně podílel místní vesnický učitel Žalsan Žapovič Žabon, který dokázal přesvědčit své přátele a s jejich pomocí z polorozbořeného kláštera odvezl sochu do Ulan-Ude. Další současná burjatská badatelka S. G. Žambalova v této souvislosti dokonce hovoří o „tajném převozu v zaplachtovaném nákladním automobilu“.⁴⁶ Pokud by to byla pravda, tak vzniká otázka, jak se vlastně socha do muzea dostala? Oficiálně či tajně? Pokud tajně, tak proč byla převezena do ústředního burjatského protináboženského muzea? Vždyť to bylo přesně to místo, kam se socha neměla dostat, a proto byla tajně převezena. Není překvapující, že se na příběh nabalují legendotvorné prvky: „Lidé říkali,

43 O Agvanu Doržijevovi viz např. Andreyev Alexandre [= Andrejev Alexander], *Soviet Russia and Tibet: The Debacle of Secret Diplomacy, 1918–1930s*, Leiden – Boston: Brill 2003; jeho autobiografie, viz Doržijev Agvan, *Zanimatělnoje zamětki. Opisanije putěšestvija vokrug světa*, Moskva: Vostočnaja literatura 2003; viz též Snelling John, *Buddhism in Russia. The Story of Agvan Dorzhiev, Lhasa's Emissary to the Tsar*, Shaftesbury – Dorset: Element 1993.

44 McNair Amy, „Sandalwood Auspicious Image“, in: Weidner Marsha, ed., *Latter Days of the Law: Images of Chinese Buddhism: 850–1850*, Lawrence, Kans.: Spencer Museum of Art; Honolulu: University of Hawai'i Press 1994, s. 221–225.

45 Žukovskaja Natalija L., „Burjatija: Žarkij ijul' 1991 goda“, *Buddizm* 1992, 1/1, s. 18.

46 Žambalova S. G., *Profannyj i sakral'nyj miry ...*, s. 246.

Obr. 17 – Agvan Doržijev na 2. všeburjatském buddhistickém sněmu (sobor), 22. prosince 1925 (z archívu A. I. Breslavce, publikováno se souhlasem).

že socha se zprvu kvůli své výšce nemohla do nákladáku vejít a tak se sama uklonila a poté tam vešla.“ Příběh je poněkud rozporuplný, na jedné straně je zde tajný převoz sochy do protináboženského muzea (sic!), na druhé straně je zde řada svědků, která viděla, jak se socha uklání, aby se vešla do automobilu. O atmosféře doby svědčí popis situace v Egypťském klášteře v dobách represálií, tj. přesně v období, kdy se socha převážela:

„V letech 1938–1940 jsme si jako děti hrávaly poblíž kláštera a tak jsem viděla, jak se tam válely poničené buddhistické sochy, byly tam rozházené lamské knihy, obětní nádoby, hudební nástroje a hedvábné šály, *chadaky*. Když se zvedl vítr, stránky z knih poletovaly jako sníh v okolí kláštera. Lidé se jich nedotýkali a nás děti varovali, že když je přineseme domů, tak naše rodiče zavrou do vězení.“⁴⁷

47 Žambalova S. G., *Profannij i sakral'nyj miry ...*, s. 246.

Obr. 18 – Socha Zandan Žú, detail tváře, Egitský klášter.
Fotografie Andrej Fukas, říjen 2006.

Okolnosti převozu Zandan Žú z Egitského kláštera do Ulan-Ude ovšem vypadají podivně jenom na první pohled. Ve skutečnosti se nejednalo o spiknutí či podivné chování zaměstnanců Protináboženského muzea, ale o odvážný čin zmíněného místního učitele. Souvislosti tajného převozu vysvětluje „zasloužilý činitel burjatské vědy, doktor filosofických věd“ Vladimir Antonov v jednom buddhistickém časopise v roce 1993. Proč se tedy uskutečnil převoz sochy tajně, když její poslední plánovanou zastávkou (cíl určení) bylo Protináboženské muzeum, tedy místo odkud by měl soustředěný atak militantních sovětských ateistů proti všem formám náboženství v Burjatsku pocházet. Proč měla socha přijít do muzea, kde by jistě v duchu doby byla využita na podporu bolševické protináboženské propagandy? A proč by ji měl zejména na toto místo dopravovat/vozt někdo,

kdo měl zájem o její záchranu, nikoliv o její protibuddhistické zneužití? Odpověď, byť nepodložená žádným svědectvím a tudíž pouze hypotetická, je paradoxní a/avšak odpovídající poměrům počínajícího stalinistického teroru v tehdejšímu sovětském Rusku. Transport byl tajný právě proto, že Ž. Ž. Žabon neměl k převozu prážádné oprávnění či zmocnění, nikdo z pracovníků muzea ho o to nepožádal a tak je pravděpodobné, že kdyby byl při činu přistížen milicí či tajnou policií, asi by jí jen obtížně vysvětloval, že sochu vlastně nekrade, ale naopak zachraňuje před zkázou, která by ji jistě v polorozbořeném klášteře čekala. To, že sochu odvezl na místo, kde by to nikdo z mnichů či laických věřících nečekal, totiž do metropolitního Protináboženského muzea byl promyšlený čin, založený na úvaze, že státní a stranická moc nebude mít zájem a chuť zničit exponát, totiž Zandan Žú. Šance, že by pracovníci muzea chtěli, či mohli takto dodanou sochu svévolně zlikvidovat, byla poměrně menší než jiná nebezpečná možnost, že socha ponechaná svému osudu v opuštěném klášteře nedojde záhuby. Ž. Ž. Žabon svůj čin uskutečnil v létě 1937, přesnější datum se doposud nepodařilo zjistit. Nemohl samozřejmě vědět, že o dva roky později, na podzim roku 1939 se v Burjatsku uskuteční „komplexní expedice pro výběr a převoz exponátů z uzavřených klášterů pro sbírky Orientálního ústavu, Muzea historie náboženství a Muzea antropologie a etnografie“. Tato záchránná expedice vznikla z popudu viceprezidenta Akademie věd SSSR akademika O. Ju. Šmidta a byla úspěšná pouze částečně.

Při příležitosti svátku budoucího buddhy Maitréji 22. července 1993 měla být socha Santalového Buddhy přemístěna z nynějšího hlavního chrámu do nově stavěného dvouposchodového cihlového chrámu speciálně vystavěného pro navrácenou sochu. Po umístění do nového chrámu v první polovině devadesátých let byla socha nově zrestaurována a polychromována, obdržela zlatou tantrickou korunu či čelenku, čímž se poněkud pozměnil její původní vzhled.

„Dříve tu sochu stěží uzvedlo čtrnáct lidí, ale když ji Žabon z kolchozu Karla Marxe odvážel, tak na to stačili čtyři chlapi. Proč socha ztratila svoji váhu? V Ulan-Ude byl Zandan Žú uložen v ruském chrámu u řeky Udy a vždy se díval směrem k Egitě, vždy směřoval tam a ne někam k Ivolze. Když byl Zandan Žú v Ulan-Ude, byla jsem se mu dvakrát poklonit. Pokaždé jsem musela poprosit pracovníky muzea, aby mne pustili do jinak pro veřejnost nepřístupného oddělení. A když potom sochu do Egitského kláštera přivezli vrtulníkem, shromáždilo se při té příležitosti velké množství lidí a to i navzdory silnému dešti. Egitští ho poznali okamžitě, byl v dobrém stavu, ale teď, co ho po návratu nechali pozlatit, tak vypadá hůř.“⁴⁸

48 Žambalova S. G., *Profannyj i sakralnyj miry Olchonskich Burjat (XIX–XX vv.)*, Novosibirsk: Nauka 2000, s. 246.

Obr. 19 – Současný Egitský klášter. Pohled na rozestavěný chrám, určený pro nové umístění sochy Zandan Žú.

Fotografie Andrej Fukas, říjen 2006.

Není bez zajímavosti, že podobnou pověst ohledně nemožnosti pohnout se sochou Santalového Buddha zaznamenal v 7. století čínský učenec a buddhistický poutník Süan-cang:

„...Buddhova socha vyřezaná ze santalového dřeva, nad kterou se klene baldachýn vytesaný z kamene. Je to dílo krále Udajany. Mezi tajuplné vlastnosti této sochy patří to, že z ní občas vyzařuje božské světlo. Králové různých zemí, spoléhající na svou sílu, chtěli sochu odnést. Ale třebaže k tomu účelu shromáždili velké množství lidí, nikdo nedokázal se sochou ani hnout. Ihned proto dali zhotovit její kopie, kterým prokazovali úctu. Všichni totiž tvrdili, že podoba těchto kopií je věrná. Tato socha se stala prototypem všech ostatních podobných soch.“⁴⁹

⁴⁹ Süan-cang, *Zápisky o západních krajinách za Velkých Tchangů*, přel. Josef Komaš, Praha: Academia 2002, s. 133.

O egypské soše Santalového Buddha, tedy o Zandan Žú, se dlouho ve světovém buddhistickém a buddhologickém písemnictví nepsalo a vypadalo to skoro tak, že socha dojde zapomení.⁵⁰ Jenomže se jedná o mimořádně důležitý sakrální předmět, jehož existenci bylo v dobách ateistického Sovětského svazu do určité míry popírat, či zakrývat, ale s pádem režimu se vše změnilo. Politické události na přelomu milénia vedly k odstranění nejenom náboženských, ale i informačních bariér a tak se v polovině první dekády objevilo množství publikací pojednávajících o osudu Zandan Žú, přičemž hlavní otázkou zůstává, zdali je egypská socha identická s Pekingským Santalovým Buddhou. Její zodpovězení však přesahuje možnosti tohoto textu.

Obr. 20 – Kopie sochy Zandan Žú, umístění v oltářní části chrámu v Kižinginském .
Fotografie Andrej Fukas, říjen 2006.

50 Viz např. Těrentěv Andrej A., „Prižiznennaja statuja Buddy: Problemy podlinnosti“, in: Pakhomov Sergey et al. (Eds.), *Filosofija, religija i kul'tura stran Vostoka*, Sankt-Petěrburg: Izdatel'stvo Sankt-Petěrburgskogo Universitěta 2007, s. 405–410; Těrentěv Andrej A., „Sandalovj Buddha“, *Buddizm Rossii* (Sankt-Petěrburg) 41, 2008, s. 102–112; Terentyev Andrey (= Těrentěv Andrej A.), „Udayana Buddha Statue: Its Fate in Russia“, in: Dhammajoti K. L. – Y. Karunadasa (eds.), *Buddhist and Pali Studies in Honour of the Venerable Professor Kakkapalliye Anuruddha*, Centre of Buddhist Studies, The University of Hong Kong 2009, s. 473–500.; Bělka Luboš, „Zandan Zhuu and the Buryat Sangha: History and Present State“, in: *The Ecological Problems and Spiritual Traditions of the Peoples of the Baikal Region*, Ulan-Ude: Izd-vo GUZ 2006, s. 143–152.